

A vízi sportot űző sportturisták viselkedését befolyásoló motivációk szegmentációs megközelítése

Doktori tézisek

Nagy Kinga Zsuzsanna

Magyar Testnevelési és Sporttudományi Egyetem
Sporttudományok Doktori Iskola

MAGYAR TESTNEVELÉSI
ÉS SPORTTUDOMÁNYI
EGYETEM
BUDAPEST

Témavezetők: Dr. Bánhidi Miklós egyetemi docens, PhD
Dr. Tóth László egyetemi tanár, PhD

Hivatalos bírálók: Dr. Darabos Ferenc egyetemi docens, PhD
Dr. Fritz Péter egyetemi docens, PhD

Szigorlati bizottság elnöke: Dr. Pavlik Gábor professor emeritus, DSc
Szigorlati bizottság tagjai: Dr. Dóczi Tamás egyetemi docens, PhD
Dr. Magyaródi Tímea egyetemi adjunktus, PhD
Dr. Marton Gergely egyetemi docens, PhD

Budapest
2025

1. Bevezetés

A vízi turisztikai, sport-, szabadidős és rekreációs tevékenységek a 21. század iparosodott nemzeteinek szabadidő eltöltésében kiemelt népszerűsége tette szert mind nemzetközi (Jennings 2007, Olivera és Olivera 2016, Scuttari és mtsai 2021, Stott 2019), mind hazai vonatkozásban (Bánhidi 2013, Buzgó 2016, Jászberényi és mtsai 2022). A vízi környezetben végzett rekreációs tevékenységek jóllétre gyakorolt pozitív hatásainak vizsgálata iránt növekvő érdeklődés figyelhető meg (Jarratt és mtsai 2022, Hatimi és mtsai 2020, Olive és Wheaton 2021). Az élmény egészével való elégedettség és az optimális-élmény kialakulásában a sportturisták tartózkodása során a környezeti elemek a sportturisztikai termékek jellegétől függően más-más súllyal játszanak szerepet (Bánhidi 2007). A szabadtéren űzhető vízi sportok esetében, mint a windsurf, kitesurf, kitefoil, vitorlázás, kajak-kenu, vagy a SUP, a természeti környezetnek (szél, hullámozás, vízmélység, partvonal) kiemelt jelentősége van az optimális-élmény megtapasztalása szempontjából (Bánhidi 2007, Olivera és Olivera 2016); hiszen ezek dinamikus változása befolyásolja a résztvevők által érzékelt kihívást vagy rizikót (Buckley 2012). A kalandrekreációban és a kalandturizmusban való részvétel mozgatórugóit Pomfret (2016) szerint a sportszociológia, a sportpszichológia és a pozitív pszichológia területén érdemes vizsgálni. Értekezésemben e diszciplínák mentén dolgoztam fel a vonatkozó szakirodalmat, a fogyasztói szegmenseket pedig a turizmusmarketing keretében vizsgáltam.

A sportszociológiai vizsgálatok által a sportban és az ehhez kapcsolódó utazásokban való részvétel lehetőségeinek feltárására kerülhet sor (Jennings 2007, Terzić és mtsai 2020, Mutz és Müller 2021, Reyes 2021, Widdop és Cutts 2013). Magyarországon az aktív turizmus, és ezen belül a vízi- és a vitorlásturizmus is növekvő társadalmi bázissal rendelkezik (Jászberényi és mtsai 2022), ugyanakkor a sporthoz és az utazáshoz való hozzáférésnek és a választás szabadságának a lehetősége egyenlőtlenül oszlik el a társadalomban (Csapó és Gonda 2019, Dóczy 2008, Vastag 2013). A hazai sportturizmus potenciális kereslete a diszkrecionális kiadási preferencia-csoportok közül Vastag (2013) szerint az egyedülálló, gyermek nélküli fiatalokból álló „*polgári felső*” klaszter lehet. Hasonló eredményre jutott Törőcsik és Csóka (2018) is, akik azt találták, hogy a magyar lakosság azon tagjai szoktak leginkább sportcélú utazásokon részt venni, akik egyébként is sportolnak, továbbá a fiatalok, a felsőfokú végzettségűek; és azok, akik anyagi helyzetükre nézve „megélik és félre tudnak tenni”, illetve a megyei jogú városokban élők. Továbbá, Csapó és Gonda (2019) azt találta, hogy a magyar lakosság körében az iskolai végzettség emelkedésével arányosan emelkedik az aktív turisztikai tevékenység végzésének gyakorisága.

A sportpszichológia területe elsősorban a fizikai aktivitás iránti elköteleződés kialakulásának megértése miatt fontos a vízisport-turizmus résztvevőinek vizsgálatában. A sportolók motivációjának magyarázatára is alkalmazott szelfdeterminációs elmélet szerint a minden ember számára alapvető három pszichológiai szükséglet – az autonómia, a kompetencia és a társas kapcsolatok – támogató környezetben való kielégítése, intrinzik (belsőleg) motivált, önszabályozott, kíváncsi, pro-aktív és elkötelezett cselekvéshez vezet (Ryan és Deci 2000). A motiváció különböző szakaszait Poulsen és munkatársai (2006) az amotivált állapottól kezdve a külső és belső motiváció különböző szakaszain át (Vallerand 1997) a flow állapot kilenc dimenziójáig (Jackson és Csíkszentmihályi 1999) eljutva egy kontinuumként mutatta be a Rakéta Motiváció Modell keretében. Fortier és munkatársai (1995) azt találták, hogy a versenysportolók alacsonyabb belső motivációval és magasabb külső, identifikált szabályozással és amotivációval rendelkeznek, mint a rekreációs sportolók. Ezzel ellentétben, Modroño és Guillén (2016) a belső motiváció magas szintjét a versenyző és a rekreációs célú windsurf-ösök körében egyaránt megfigyelték. Ennek oka az lehet, hogy az életstílus-sportok, mint amilyen a windsurf is – függetlenül attól, hogy a résztvevők versenyzői, vagy rekreációs szinten gyakorolják a sportot – olyan intrinzik jutalmakat támogatnak, mint az öröm, a bevonódás és a „pillanatnak élés”. A flow-élmény pedig ezeken keresztül képes fenntartani a fizikai aktivitásban való tartós részvételt. Ezek az érzések a résztvevők számára megkülönböztetett életstílust és exkluzív társadalmi identitást biztosítanak (Wheaton 2004). Modroño és Guillén (2016) rekreációs célú és versenyző windsurf-ösök körében sportmotivációbeli eltéréseket a demográfiai változók közül csak életkorok szerint talált, miszerint a fiatalabb résztvevőkre jellemzőbb a tökéletességre törekvés belső motivációja és az identifikált szabályozás külső motivációja, mint az idősebbekre. Ez megegyezik Szemes és munkatársainak (2016) versenysportolókra vonatkozó eredményeivel.

A pozitív pszichológia, mint fogalmi keretrendszer Mackenzie és Brymer (2018) szerint a természetben űzhető, kaland-jellegű sportok konceptualizálására jól alkalmazható, mivel ezek a tevékenységek elősegítik mind a *hedonikus* (öröm, pozitív érzelmek, fájdalomkerülés), mind az *eudaimonikus* (jóllét, önmegvalósítás és célok állítása) érzelmi állapotot. A pozitív pszichológia koncepciójához kapcsolódó flow állapotra nézve a mai napig nincs közös, konszenzuson alapuló definíció, az élmény komplexitása és összetevőinek szubjektív értékelése miatt; még maga Csíkszentmihályi (1990) is többféle szinonimát használt az áramlat élményre. Az egységes meghatározást tovább nehezíti, hogy milyen dimenziók alapján konceptualizálják a flow-t (Magyaródi 2016). Az eredeti koncepció alapján a flow állapot kilenc dimenzió együttes jelenlétével írható körül (Jackson és Csíkszentmihályi 1999), később azonban

Csikszentmihályi (2005) módosította ezt az elképzelését, és a dimenziókat kettébontva, a flow-élmény létrejöttéhez szükséges három előfeltételre (magas szintű észlelt kihívás-készség egyensúly; világos célok; egyértelmű, folyamatos visszajelzés), illetve a flow-élmény dinamikáját befolyásoló hat faktorra (figyelem, éntudatosítás elvesztése, tevékenység és tudat összeolvadása, kontroll érzés, időérzékelés módosulása, autotelikusság) helyezte át figyelmét. A flow mérési lehetőségeinek felülvizsgálata és egyszerűsítése érdekében került kidolgozásra a Flow Állapot Kérdőív (Magyaródi és mtsai 2013), melyben a két metadimenzió a „*Kihívás-készség egyensúly*” (11 tétel) és az „*Egybeolvadás a feladattal*” (9 tétel) volt, melyek továbbra is tartalmazzák a flow-élmény eredeti kilenc dimenzióját. A kutatások dokumentáltak bizonyos autotelikus személyiség-tényezőket, amelyek befolyásolhatják a flow-élmény érzékelésének valószínűségét (Magyaródi 2016). A demográfiai változók (életkor, nem, társadalmi-gazdasági státusz, iskolai végzettség) és a flow-iránti érzékenység közötti összefüggést azonban eddig kevésbé vizsgálták, és a meglévő eredmények gyakran ellentmondásosak (Isham és Jackson 2023). A szabadidős tevékenységek során a nemek (Han 1992, Chang 2017), a korosztályok (Morgan és Coutts 2016) és az iskolai végzettség, valamint a társadalmi-gazdasági státusz (Isham és Jackson 2023) voltak hatással a flow-élmény átélésére. A társas kontextus hatása szintén megosztó eredményeket mutat. Magyaródi és Oláh (2017) szerint a flow egy közös, kooperatív tevékenységben intenzívebb lehet, mint a magányos helyzetekben; azonban a szabadidős tevékenységekben okozhat ún. „*anti-flow*” élményeket is (Chang 2017, Decloe és mtsai 2009). A kalandsportok jellemzői (kihívások, világos célok, koncentráció, irányítás érzése, időérzékelés torzulása, öntudat elvesztése, autotelikus tevékenység) egybeesnek a flow konstruktumával, ezért megfelelő közeget biztosítanak az optimális-élmény átélésére (Bennett és Kremer 2000, Jeon és Ridinger 2009, Mackenzie és mtsai 2011, Morgan és Coutts 2016). A sportbeli készségek fejlesztése a nagy energiabefektetés, az intenzív bevonódás és a személyes elkötelezettség miatt jelentős hatást gyakorolhat a flow-élményre (Decloe és mtsai 2009, Heo és mtsai, 2010, Stebbins 2001). A flow-élmény megtapasztalása befolyásolhatja az anyagi és időbeli ráfordításokat, mivel a résztvevők ezeken keresztül remélik a flow-élmény újbóli előteremtését. Az extrém sportok területén azonban lehetnek függőséget okozó hatásai is, mely a kihívások folyamatos növelését és a szociális kapcsolatok elhanyagolását eredményezi (Partington és mtsai 2009); de a flow átélése összességében pozitívan befolyásolja a sportturizmushoz kapcsolódó fogyasztói magatartást (Jeon és Ridinger 2009, Nam és Kwon 2016). A flow átélése pozitív hatással van a szolgáltatás minőségének értékelésére (Kim és Thapa 2018), a felelős környezeti magatartásra (Finger 1994) és a turisták tartózkodási idejére is (Fansurya és mtsai 2024).

A turizmusmarketing tevékenység során a sportturisztikai kereslet heterogenitása miatt fontos a piac felosztása kisebb, homogén szegmensekre, hiszen a szolgáltatók ezáltal tudják beazonosítani a számukra releváns fogyasztói csoportokat. Ennek eszköze a *szegmentáció*, melynek talán legnehezebb kérdése, hogy mely tulajdonságok alapján alakítsunk ki homogén csoportokat (Raffai 2017). A szegmentálás hagyományosan az objektív adatokon alapult, mint például *az életkor, a nem, az iskolai végzettség, a jövedelem és a lakóhely*. Ezt a megközelítést a közelmúltban bírálták, és a szubjektív, viselkedési jellemzőket értékesebbnek ítélték a piaci szegmensek meghatározásában (Liu és mtsai 2008), mivel egy adott demográfiai szegmensben belül is nagyon eltérő pszichográfiai és viselkedési jellemzők fordulhatnak elő (Lin 2002). Az 1. táblázatban a szegmentáció főbb típusait foglalja össze Sulyok (2018), melyben az „*a priori*” az objektív, míg az „*a posteriori*” a szubjektív adatok szerinti piacszegmentációnak felel meg.

1. táblázat: A szegmentáció fő típusai
(ETC/UNWTO, Moscardo és mtsai 2001 alapján Sulyok 2008)

	Kategória	Változó típusa
<i>a priori</i>	1. demográfiai	életkor, nem, képzettség, életszakasz, jövedelem
	2. földrajzi jellemzők	lakóhely
<i>a posteriori</i>	3. pszichológiai, életstílus jellemzők	javak, attitűdök, értékek, személyes tulajdonságok
	4. viselkedési jellemzők	fogyasztási szokások, információforrások és elosztási csatornák használata

Az „*a priori*” változók a fogyasztók azon objektív jellemzőit takarják, melyeket a turisztikai élménybe való bekapcsolódásuk előtt már ismerhetünk. Ezzel szemben az „*a posteriori*” szempontok szerinti szegmens-képzés egy sokkal árnyaltabb megközelítést jelent, mivel ezekkel az élmény fogyasztása során és a visszajelzésekből szembesülünk. Az „*a posteriori*” változók tehát figyelembe veszik a fogyasztói reakciókat is, jobban tükrözve a turisták döntéseit és a turisztikai élménylánc során tanúsított viselkedésüket (Sulyok 2018).

A szegmentálás a sportturizmus területén is történhet a demográfiai, földrajzi jellemzők szerint, melyek a könnyű használhatóság és adatgyűjtés miatt népszerűek, de a kapcsolódó kutatások a pszichológiai és viselkedési jellemzők szerinti szegmentálást alkalmazták, melyek a résztvevők értékrendjén (Terzić és mtsai 2020), vagy sportolási és utazási motivációin (Hallmann és mtsai 2012, Hennigs és Hallmann 2015, Hungenberg és mtsai 2016) alapulnak.

2. Célkitűzés

Doktori értekezésemben átfogó képet kívánok alkotni a hazai vízisport-turisták optimális-élményét befolyásoló változokról multidiszciplináris megközelítésben. Kiemelt figyelmet fordítok a demográfiai és a viselkedési jellemzők flow állapotot befolyásoló hatásaira. A sportolási és utazási motivációik alapján egyedi fogyasztói szegmenseket tárok fel. A szakirodalomban feltárt összefüggések alapján nyolc kutatási kérdésre keresem a választ (2. táblázat), amelyekhez a kvantitatív vizsgálatok esetében hét hipotézist rendeltem hozzá.

2. táblázat: Az értekezés szakirodalmi főfejezeteinek kapcsolata a kutatási kérdésekkel

I. KONCEPTUALIZÁCIÓ: SPORTTURISZTIKAI MEGKÖZELÍTÉS		
K1*	Milyen speciális környezeti összetevők ismeretére van szüksége egy hazai sportturisztikai szolgáltatónak a szabadtéri vízi sportok optimális-élményként való biztosításához?	-
II. SPORTSZOCIOLÓGIAI MEGKÖZELÍTÉS		
K2	Melyek a terepkutatásban bemutatásra kerülő vízisport központ fő küldőterületei és milyen megállapítások tehetők a vendégkör gazdasági státuszára nézve ez alapján?	H1
III. SPORTPSZICHOLÓGIAI MEGKÖZELÍTÉS		
K3	A szabadidősportolók versenysportolói mintával való összehasonlítása során milyen különbségek fedezhetők fel a kor előrehaladtával a sportmotiváció belső, külső és amotivációs faktorainak változásában?	H2
IV. POZITÍV PSZICHOLÓGIAI MEGKÖZELÍTÉS		
K4	A flow állapot mérésére kifejlesztett magyar nyelvű Flow Állapot Kérdőív visszaigazolja-e a kétfaktoros struktúrát és megbízható mérőeszköz-e a vízisport-turizmus hazai résztvevőinek speciális mintáján, a windsurf-ösökön tesztelve?	H3
K5	A flow-élmény átélését mely objektív (demográfiai adatok) és szubjektív (viselkedésbeli jellemzők) változók jelezhetik előre?	H4
K6	A demográfiai változók, a flow-élmény átélése és a választott vízi sportban kitűzött célok milyen hatással lehetnek a fogyasztói magatartásra (sporthoz kapcsolódó anyagi és időbeli ráfordításokra)?	H5
V. TURIZMUSMARKETING MEGKÖZELÍTÉS		
K7	A vizsgált vízisport-turisták körében mely sport-és turisztikai motivációk alapján különíthetők el egyedi, homogén piaci szegmensek? Amennyiben elkülöníthetők szegmensek, vannak-e különbségek közöttük a demográfiai változók, a flow-élmény vagy a sportturisztikai magatartás alapján?	H6
K8	A turizmusban megjelenő új üzleti modellben, a közösségi gazdaság kontextusában szegmentálhatóak-e az interperszonális (személyek közötti) bizalom mértéke alapján a turisták?	H7

Megjegyzés: A "K" a kutatási kérdéseket, míg a "H" a hipotéziseket jelöli.

* A K1 (első kutatási kérdés) esetében feltáró jellegű, kvalitatív kutatást készítettem, ezért nem volt szükség hipotézis megfogalmazására.

3. Módszerek

Értekezésem négy vizsgálatból áll, melyeket hét hipotézis keretében vizsgálók (3. táblázat).

I. vizsgálat: Terepkutatás: résztvevői megfigyelés dokumentum elemzés (n=745): K1, H1

II. Első kérdőíves vizsgálat: online formátum (n=297): H2, H3, H4, H5, H6

III. Második kérdőíves vizsgálat: papír-ceruza formátum (n=42): H2

IV. Harmadik kérdőíves vizsgálat: online formátum (n=175): H7

3. táblázat: Az értekezésben szereplő vizsgálati minták és a kapcsolódó hipotézisek

	VÁLTOZÓK	VIZSGÁLATI MINTÁK***			
		I. vizsgálat	II. vizsgálat	III. vizsgálat	IV. vizsgálat
		Hazai és külföldi eszközbérlők n=745	Hazai vízisport- turisták (2 almintát tartalmaz) n=297	Hazai verseny- sportolók n=42	Hazai és külföldi turisták n=175
H1	Küldőterületek	n=745			
H2	Sportmotivációk		n=282**	n=42	
H3	Flow dimenziói		n=55*		
H4	Flow prediktorai		n=55*	n=297	
H5	Ráfordítások				
H6	Motivációk		n=297		
H7	Bizalom-szint				n=175

Megjegyzés: * a windsurf-közösséget tartalmazó almintá (n=55) része a főmintának (n=297)

** ez a szabadidősportolókat tartalmazó almintá (n=282) kizárt 15 fő versenyzőt a főmintából

***Az értekezés keretében bemutatásra kerülő kutatás KEB száma: TE-KEB/No34/2023.

I.) A terepkutatás keretében egy balatoni vízisport központot vizsgáltam öt nyári szezonon keresztül (2010-2015 között) résztvevői megfigyelés keretében, melyet Radel (2018) javasol terepkutatás készítéséhez. Egy komplex szabadidős vagy turisztikai kontextusban a kvantitatív kutatási módszer mellett azért van szükség kvalitatív adatgyűjtésre is, mert az elvárások, a tapasztalatok és az elégedettség interakcióját a kvantitatív módszerekkel önmagukban nem lehet megragadni (Donne 2005). Az átfogó környezetelemzés érdekében a sporteszközt bérlők küldőterületeit a felelősségvállalási nyilatkozatok adataiból összesítettem (n=745).

II.) A terepkutatást követően online kérdőíves kutatást készítettem a Balatonon üzhető vízi sportok résztvevőinek körében (n=297) kényelmi mintavétellel 2015 és 2019 között a

vízisportok iránt érdeklődést mutató közösségi média csoportokban, melynek részét képezte a 2015-ös évben egy pilot study kutatás is a terepkutatás során vizsgált vízisport központ windsurf-közösségében (n=55). A kisebb fogyasztói törzsek (közösségek) vizsgálatának jelentőségét a vízhez kapcsolódó kaland-, természeti turizmus és az életstílus-sportok kedvelői körében Scuttari és munkatársai (2021) is hangsúlyozzák. A windsurf-közösségre (n=55) vonatkozó eredményeket külön is bemutatom az értekezésben. A H2 hipotézis vizsgálata érdekében egy további almintá eredményeit is vizsgáltam: a 297 fős főmintából kiszűrtem azokat, akik a vízisportot versenyzőként gyakorolják (n=15), így ezt az almintát azon egyének alkották, akik a vízisportot rekreációs célból űzik (n=282). A kérdőív öt fő részből állt: 1) Demográfiai változók, 2) Utazással kapcsolatos információk, 3) Iso Ahola szociálpszichológiai turizmus modellje (Snepenger és mtsai 2006), 4) Flow Állapot Kérdőív (Magyaródi és mtsai 2013), 5) Sport Motivációs Skála (SMS-28, Tsang és mtsai 2005). A kérdőívben három skálát alkalmaztam (3., 4., 5. részek), mindegyik esetében az illeszkedés vizsgálatára megerősítő faktorelemzést (CFA), a megbízhatóság mérésére pedig reliabilitás vizsgálatot végeztem. Mindhárom skála esetben megfelelőek voltak a reliabilitás mutatói ($Cr-\alpha \geq 0,60$).

III.) A H2 vizsgálata során egy versenysportolókból álló minta (n=42) eredményeit is bevontam az értekezésbe, annak érdekében, hogy a rekreációs célból vízisportokat gyakorlók (n=282) eredményeivel össze tudjam vetni a sportmotivációbeli életkori eltéréseket. Szemes és munkatársai (2016) több sportág versenyzőinek vizsgálata során azt találták, hogy a sportágak közül a küzdősportolók rendelkeztek a legmagasabb belső motivációval. Ezért döntöttem úgy, hogy a szabadidős vízi sportolói mintával (n=282) való összevetésre – melynek jelentős részét a magas belső motivációval rendelkező windsurf-ösök alkotják (Modroño és Guillén 2016) – a küzdősportolók megfelelő összehasonlítási alapot képeznek. Az adatfelvétel a nemzeti birkózó válogatott edzőtáborában történt 2015 júliusában egy edzés után. A kutatásban az SMS-28 szolgált mérőeszközzel, amelyet a szabadidősportolókkal felvett kérdőívben is alkalmaztam, így lehetőség nyílt az adatok összevetésére.

IV.) A sportturisták mellett más turistatípusok szegmentálási lehetőségeit is vizsgáltam. Érdeklődésemet az interperszonális kapcsolatok jelentősége keltette fel a sportturisztikai vizsgálati eredményeim alapján, melyet a közösségi gazdaság kontextusában vizsgálva megfelelő kiindulópontnak tekintettem a turisták megkülönböztetésére. Ennek érdekében az interperszonális bizalom témakörében hazai és nemzetközi utazók körében utazással kapcsolatos online csoportokban vettem fel adatokat 2017 és 2018 között. A hipotézis teszteléséhez (H7) az eredményeket a minta csoportokra osztásával elemeztem, melyben a csoportosító változót a szálláshely preferencia képezte (hotel, Airbnb, hostel, couchsurfing).

4. Eredmények

A vonatkozó szakirodalom alapján kialakított kutatási kérdést és a hipotéziseim tesztelését táblázatos formában foglalom össze a könnyebb áttekinthetőség érdekében (4. táblázat). Az első kutatási kérdés egy kvalitatív vizsgálathoz kapcsolódik, melynek keretében egy feltáró jellegű terepkutatást készítettem, ezért nem tartozik hozzá hipotézis. A továbbiakban összesen hét hipotézist fogalmaztam meg és ahol az állítás komplexitása indokolta, alhipotéziseket is megfogalmaztam. A több különböző minta használata miatt fontosnak tartom feltüntetni, hogy melyikre vonatkozik a hipotézis értékelése. A hét hipotézisből kettő teljes mértékben beigazolódott (B), öt azonban csak részben (R) igazolódott be. Az alhipotézisek több esetben nem igazolódtak be (N). Jelen fejezetben tömören bemutatom a szignifikáns összefüggésekhez tartozó eredményeket.

4. táblázat: Az értekezés hipotéziseinek tesztelése

AZ ÉRTEKEZÉS KUTATÁSI KÉRDÉSE ÉS HIPOTÉZISEI		TESZTELÉS	
A terepkutatásban vizsgált vízisport központ környezeti összetevői			
K1	Milyen speciális környezeti összetevők ismeretére van szüksége egy hazai sportturisztikai szolgáltatónak a szabadtéri vízi sportok optimális-élményként való biztosításához? (Bánhidi 2007, Jászberényi és mtsai 2022, Pomfret 2016)?		
A terepkutatás keretében vizsgált vízisport központban bérlő vendégek		n= 745	
H1	A terepkutatás keretében bemutatásra kerülő vízisport központba érkező hazai aktív turisták olyan magas gazdasági státuszú férfiak, akik jellemzően a fővárosban vagy megyei jogú városokban élnek (Csapó és Gonda 2019, Törőcsik és Csóka 2018).	B	
Szabadidősportolók (n=282) és versenysportolók (n=42) vizsgálata		n=282	n=42
H2	Mind a szabadidősport, mint a versenysport területén a fiatalabb résztvevőkre jellemzőbb az intrinzik tökéletességre való törekvés, valamint az identifikált szabályozáshoz kötődő extrinzik motiváció magasabb szintje, mint az idősebbekre (Modroño és Guillén 2016, Szemes és mtsai 2016).	R	N
		R	
A windsurf közösség (n=55) és a vízisport-turisták (n=297) vizsgálata		n=55	n=297
H3	A FÁK a flow állapot kétfaktoros struktúráját (Kihívás-Készség Egyensúly és Egybeolvadás a feladattal) igazolja vissza és megbízható mérőeszköznek tekinthető a vizsgált vízisportolói mintán (Magyaródi és mtsai 2013).	B	
H4	A vizsgált vízisport-turisták körében a flow-élmény átélésére hatással vannak a demográfiai (nem, korosztály, iskolai végzettség) és a sportolási jellemzők (társas kontextus, gyakorlás intenzitása, tudásszint, kitűzött célok) egyes változói.	R	R
		R	
H4/a	A nemi különbségek befolyásolják a flow-élményt (Han 1992, Chang 2017).	N	B

H4/b	A fiatalabb résztvevők magasabb flow-értéket produkálnak, mint az idősebbek (Morgan és Coutts 2016).	N	N
H4/c	Az iskolai végzettség befolyásolja a flow-élményt (Isham és Jackson 2023).	B	B
H4/d	A társas körülmények befolyásolják a flow-élményt (Magyaródi és Oláh 2017, Decloe és mtsai 2009).	B	N
H4/e	A választott vízisport gyakorlásával töltött idő pozitívan befolyásolja a flow-élményt (Decloe és mtsai 2009, Heo és mtsai 2010, Stebbins 2001, Morgan és Coutts 2016).	N	N
H4/f	Az önbevalláson alapuló tudásszint (kézségsszint) pozitívan befolyásolja a flow-élményt (Bennett és Kremer 2000, Mackenzie és mtsai 2011).	N	B
H4/g	A választott vízi sportban kitűzött cél befolyásolja a flow-élményt (Jeon és Ridinger 2009).	B	N
A vízisport-turisták vizsgálata		n=297	
H5	A demográfiai változók, a választott vízi sportban elérni kívánt tudásszint és a gyakorlás során átélt flow-élmény hatással vannak a sportra való anyagi és időbeli ráfordításokra (költsékre és gyakorlással töltött időre).	R	
H5/a	A demográfiai változók (nemek, korosztály, iskolai végzettség, lakóhely) hatással vannak az anyagi és az időbeli ráfordításokra (Csapó és Gonda 2019, Terzić és mtsai 2020, Vastag 2013).	R	
H5/b	A választott vízi sportban elérni kívánt célok hatással vannak az anyagi és az időbeli ráfordításokra (Jeon és Ridinger 2009, Nam és Kwon 2016).	R	
H5/c	A választott vízi sportban átélt flow-élmény hatással van az anyagi és az időbeli ráfordításokra (Nam és Kwon 2016, Partington és mtsai 2009).	R	
H6	A sport-és a turisztikai motivációk alapján egyedi piaci szegmensek, klaszterek különíthetők el és a klaszterek (tagjai) különböznek egymástól a demográfiai változók, a flow-élmény és a sportturisztikai magatartás alapján.	R	
H6/a	A sport-és a turisztikai motivációk alapján egyedi piaci szegmensek, klaszterek különíthetők el (Hallmann és mtsai 2012, Hennigs és Hallmann 2015, Hungenberg és mtsai 2016).	B	
H6/b	A klaszterek (tagjai) különböznek egymástól a demográfiai változók, a flow-élmény és a sportturisztikai magatartás változói alapján (Cheng és Lu 2015, Jennings 2007, Morgan és Coutts 2016, Sidorova 2015).	R	
Hazai és nemzetközi utazók vizsgálata		n=175	
H7	Azok az utazók, akik a nem hagyományos szállástípusokat részesítik előnyben (Airbnb, hostel, couchsurfing), szorosabb kapcsolatot keresnek a helyi lakossággal, mint azok a társaik, akik utazásaik alatt inkább a hoteleket választják (Kántor 2017, Tussyadiah 2015).	B	

Megjegyzés: **B** = a hipotézis beigazolódt,

R = a hipotézis részben beigazolódt,

N = a hipotézis nem igazolódt be.

Az első kutatási kérdés keretében azt vizsgálom, hogy milyen környezeti tényezők ismerete szükséges egy hazai sportturisztikai szolgáltató számára a szabadtéri vízi sportok optimális élményként történő biztosításához. A résztvevői megfigyelés alapján megállapítható, hogy a vizsgált vízisport-központba érkező turisták gyakran nem képesek pontosan felmérni a természeti környezet jelentette kihívásokat, valamint saját készségszintjük határait (Nagy és Bánhidi 2015). Ennek következtében a szolgáltatónak komplex és naprakész ismeretekkel kell rendelkeznie a sportturizmus szempontjából releváns környezeti tényezőkről (Bánhidi 2007). A vízisport-turizmus esetében különösen a természeti környezet elemeinek – így például a szélerősségnek, széliránynak, hullámmásnak vagy vízmélységnek – folyamatos monitorozása és értelmezése bír kiemelt jelentőséggel, mivel ezek dinamikus változásai nemcsak potenciális kockázatokat hordoznak, hanem az élmény intenzitásának elsődleges forrásaiként is szolgálnak (Prayag és Yankee 2013, Ayazlar 2015, Buckley 2012). A társadalmi környezet feltárása segít azonosítani, hogy a turisták milyen szolgáltatókkal és szakmai szereplőkkel kerülhetnek kapcsolatba az adott régióban. A gazdasági környezet pedig a keresleti-kínálati viszonyokon keresztül határozza meg a sportturisztikai termékek piaci pozícióját és fenntarthatóságát (Bánhidi 2007). Mindezek együttes értelmezése elengedhetetlen az optimális élmény tervezéséhez és a szolgáltatásminőség hosszú távú biztosításához.

Első hipotézisem szerint a terepkutatásban bemutatásra kerülő vízisport központba érkező hazai aktív turisták olyan magas gazdasági státuszú férfiak, akik jellemzően a fővárosban vagy megyei jogú városokban élnek. A vizsgált vízisport központ társadalmi környezetének feltárása keretében azonosítottam a sporteszközt bérlő vendégek (n=745) főbb küldőterületeit: Budapestről 40,4%, a főváros agglomerációjából 22,8%, míg a többi vendég jellemzően az ország nyugati feléről érkezett, ami alól kivétel a Fertő-tó vonzáskörzete. Budapestnek főleg azon kerületeiből érkeztek, ahol magasabb az egy főre jutó bruttó jövedelem.

Második hipotézisem szerint mind a szabadidősport, mint a versenysport területén a fiatalabb résztvevőkre jellemzőbb a belső motiváció tökéletességre való törekvése, valamint az identifikált szabályozáshoz kötődő külső motiváció magasabb szintje, mint az idősebbekre. A szabadidősportolók esetében a Spearman-féle rangkorreláció szignifikáns, gyenge, negatív korrelációt mutatott az életkori kategóriák és a belső motiváció faktorai között, és gyenge, pozitív irányú kapcsolatot az amotivációval. Tehát, a kor előrehaladása együtt jár mindhárom belső motiváció faktor (tudás megszerzése, tökéletességre törekvés, élvezetkeresés) csökkenésével és az amotiváció növekedésével. A versenysportolóknál az egyutas ANOVA-teszt alapján az látható, hogy a legfiatalabb (10-19 éves) versenyzők szignifikánsan magasabb

szintű amotivációt mutatnak, mint a 19-25 évesek, továbbá a legfiatalabb életkori csoportba tartozó versenyzőknél (10-19 évesek) szignifikánsan több külső szabályozó faktor szükséges a sportolási motiváció kiváltásához, mint a 19-25 vagy a 25-28 évesek esetében.

Harmadik hipotézisem szerint a FÁK a flow állapot kétfaktoros struktúráját (KKE és Egybeolvadás a feladattal) igazolja vissza és megbízható mérőeszköznek tekinthető a vizsgált vízisportolói mintán. Az EFA alapján a kétfaktoros szerkezet megerősíthető ($KMO=0,674$, $p<0,001$). A teljes flow-mérőeszköz 0,784-es Cronbach alpha értékkel megbízható volt, a flow tételek kiszámításakor két faktort, a „*Kihívás-Készség Egyensúly*” skálát ($Cra=0,864$) és az „*Egybeolvadás a feladattal*” skálát ($Cra=0,629$) használtuk, melyek a határérték feletti ($\alpha\geq 0,60$) értékeket mutattak.

Negyedik hipotézisem szerint a vizsgált vízisport-turisták körében a flow-élmény átélésére hatással vannak a demográfiai (nem, korosztály, iskolai végzettség) és a sportolási jellemzők (társas kontextus, gyakorlás intenzitása, tudásszint, kitűzött célok) egyes változói. Ezt két, vízi sportokat űző minta esetében is vizsgáltam, melyek eltérő eredményeket mutattak. Az első mintán, a homogén, kizárólag windsurf-ösökből álló mintán ($n=55$) a független mintás t-próba alapján a „*Egyensúly*” skála pontszámai az iskolai végzettség szerint változtak ($t(108)=2,31$, $p<0,05$). A varianciaanalízis alapján pedig a különböző szociális kontextusokban gyakorló windsurf-ösök eltérőképpen érzékelték az „*Egyensúly*” dimenziót ($p=0,077$), valamint az „*Egybeolvadás*” skála átlagértékei a sporttevékenység céljai mentén szignifikánsan különböztek ($F(6, 48)=2,42$, $p<0,05$). A második, vízisport turistákból álló mintán ($n=297$) az alhipotéziseket egy többváltozós általánosított lineáris modell (GLM) segítségével vizsgáltam, ahol a függő változók a flow két faktora, a független változók pedig a demográfiai és a sportbeli jellemzők voltak. A demográfiai változók közül a nemek ($p=0,007$) és az iskolai végzettség ($p=0,031$); a sportbeli jellemzők közül pedig a tudásszint ($p=0,024$) volt hatással az „*Egybeolvadás a feladattal*” megtapasztalására.

Ötödik hipotézisem szerint a demográfiai változók, a választott vízi sportban elérni kívánt tudásszint és a gyakorlás során átélt flow-élmény hatással vannak a sportra való anyagi és időbeli ráfordításokra. Ezt a hipotézist csak a kibővített vízisport turistákból álló minta ($n=297$) esetén vizsgáltam. A Mann-Whitney próba alapján a nők az oktatásra költenek több pénzt ($p=0,030$), a Khi-négyzet próba alapján a férfiak a gyakorlásra szánnak több időt ($p=0,033$); a Spearman-korreláció alapján a magasabb iskolai végzettségűek az oktatásra ($p=0,004$) és a bérletsre ($p=0,036$) adnak ki többet, a fiatalabbak pedig a sportfelszerelések vásárlására költenek több pénzt ($p=0,045$). A többváltozós általánosított lineáris modell (GLM) alapján az időbeli ráfordítást (a vízi sport üzésének gyakoriságát) a választott vízi sportban

kitűzött célok befolyásolták ($p < 0,001$); míg az anyagi ráfordításokat (a sport-tanórákra fordított költségeket) az „Egybeolvadás a feladattal” dimenzió ($p = 0,003$) megtagasztalása befolyásolta.

Hatodik hipotézisem szerint **a sport-és a turisztikai motivációk alapján egyedi piaci szegmensek, klaszterek különíthetők el és a klaszterek (tagjai) különböznek egymástól a demográfiai változók, a flow-élmény és a sportturisztikai magatartás alapján.** A k-közép klaszterezési módszerrel négy klaszter alakult ki, figyelembe véve a turisztikai motivációhoz tartozó „Stressz előli menekülés”, „Új emberekkel való találkozás”, és „Minőségi szabadidő” faktorokat; és a sportmotivációhoz tartozó „Elismerés”, „Fejlődés” és „Amotiváció” faktorokat. A domináns változók alapján a négy klaszter a következő elnevezéseket kapta: *Sportorientáltak* ($n=53$), *Szabadidőt ignorálók* ($n=45$), *Szabadidő-orientáltak* ($n=81$), *Szociálisan orientáltak* ($n=118$). A klaszterek között szignifikáns különbséget csak egyes demográfiai változók mutattak: a Khi-négyzet próba alapján a korosztályok szerinti összetétel ($\chi^2(12)=22,748$, $p=0,030$) és a lakóhely típusa ($\chi^2(6)=13,949$, $p=0,030$) jelentős mértékben eltér a klaszterek között.

Hetedik hipotézisem szerint **azok az utazók, akik a nem hagyományos szállástípusokat részesítik előnyben (Airbnb, hostel, couchsurfing), szorosabb kapcsolatot keresnek a helyi lakossággal, mint azok a társaik, akik utazásaik alatt inkább a hoteleket választják.** A különböző szálláspreferenciával rendelkező csoportok eredményei alapján elmondható, hogy utazásaik során a couchsurfing-et, a hostel-t, illetve az Airbnb-t választók nagyobb nyitottságot mutatnak a helyi közösséggel való érintkezés iránt ($F=4,74$, $p < 0,05$) a szállodát preferáló szegmenshez képest; és ők azok, akik a leginkább keresik a kapcsolatot a megosztás gazdaságban résztvevő helyiekkel is ($F=10,46$, $p < 0,01$).

5. Következtetések

Doktori kutatásomban a sportturizmusnak egy világszerte pozitív gazdasági és társadalmi hatásokat generáló részipiaci szegmensét, a vízi sportturizmust vizsgáltam (Jennings 2007, Olivera és Olivera 2016, Scuttari és mtsai 2021, Stott 2019). Annak ellenére, hogy a terület hazánkban is növekvő társadalmi bázissal rendelkezik (Jászberényi és mtsai 2022), a vízisport-turisták fogyasztási szokásairól csak korlátozott információ áll rendelkezésre (Donka 2012, Máthé és Császár 2019, Törőcsik és Csóka 2018). A szakirodalom feldolgozása során multidiszciplináris megközelítésben jártam körül a vízisport-turisták fogyasztói magatartását befolyásoló aspektusokat, amire eddig csak nemzetközi kontextusban került sor (Pomfret 2016, Weed 2009). Az eredmények elemzésekor is megtartottam ezt a struktúrát, így a sportturisták

döntési mechanizmusait a földrajztudomány, a sportszociológia, a sportpszichológia, a pozitív pszichológia és a turizmusmarketing diszciplínák keretében tártam fel. Ez a megközelítés lehetővé tette, hogy mélyebb betekintést nyerjek a vízisport-turisták motivációiba, preferenciáiba és fogyasztási döntéseik mögött meghúzódó tényezőkbe. Jelen fejezetben az eredmények és a szakirodalom összevetése alapján levont következtetéseket az értekezés fő mondanivalójára, újdonságtartalmára koncentrálni mutatom be, ezért az egyes változókhoz sok esetben több hipotézist is hozzárendelek, ezeket a szövegben feltüntettem.

A kalandturizmus élménycentrikus modelljének kialakítása

A terepkutatás keretében megfigyelt jelenségek alapján (K1) egy új, élményalapú megközelítést alakítottunk ki Bánhidi (2007) sportturizmus-elméleti modellje és Pomfret (2016) kalandturizmusbeli részvételre és fogyasztásra vonatkozó koncepciója alapján. A modell újdonságértéke a sportturizmus területén a szabadtéri vízi sportok optimális-élményének biztosításával kapcsolatos ismeretek bővítésében rejlik (Bánhidi és mtsai 2024). A módosított modell a sportturizmus keresleti és kínálati oldalát a kihívások és készségek egyensúlyán keresztül vizsgálja, és kiegészíti azt az élményszerzést befolyásoló környezeti, egyéni és szociális tényezőkkel. A természeti környezeti tényezők változékonysága miatt a sportturisztikai szolgáltatóknak rugalmas stratégiákat kell alkalmazniuk, hogy az adott feltételekhez igazítsák a sportélményt. Az eredmények rámutattak arra, hogy a sportturisztikai szolgáltatóknak kulcsszerepe van a flow-élmény kialakulásában a kihívások és készségek dinamikájának befolyásolása által.

A vízisport-turisták hazai küldőterületeinek földrajzi megoszlása

A terepkutatás során vizsgált vállalkozás vendégkörének elemzése támpontot adott a vízisport-turisták küldőterületeinek feltérképezéséhez (H1), miközben a klaszterek között jelentős különbségek rajzolódtak ki a lakóhelyek településtípusa szerint is (H6/b). A vízisport-eszközt bérlők (n=745) között felülreprezentáltak voltak a megyei jogú városokból (54%), a fővárosból (40,4%) és a budapesti agglomerációból (22,8%) érkezők (H1). A budapesti vendégek esetében elsősorban a magasabb jövedelmű kerületek domináltak (II., III., XII. kerület), míg az alacsonyabb jövedelmű kerületekből nem érkeztek látogatók (Nagy és Bánhidi 2015). Ez a jövedelmi szűrő a sportturizmushoz való hozzáférés társadalmi egyenlőtlenségeire is rámutat. Eredményeinket megerősíti Töröcsik és Csóka (2018) is, akik a 2017-ben, a magyar lakosságra nézve reprezentatív mintán végzett kutatásukban azt találták, hogy a sport célú utazásokban a megyei jogú városokban élők magas arányban vesznek részt, illetve, hogy a vitorlázást egy szűk

budapesti réteg gyakorolja. A kérdőíves kutatás alátámasztotta a területi koncentrációt: a vízisport-turisták több mint fele (52,1%) Budapesten él, őket a vidéki városlakók követik (28,9%). A sportturisztikai klaszterek vizsgálata ezen belül is árnyalt képet adott (H6/b): a "Szabadidőt ignorálók" esetében a fővárosi túlsúly (68,9%) volt jellemző, míg a "Szociálisan orientáltak" körében a vidéki városlakók dominanciája (51,7%) volt megfigyelhető. Mindez arra utal, hogy a vízisport-turizmus nemcsak földrajzi, hanem társadalmi rétegződést is mutat.

Az életkor jelentősége a sportolási, a turisztikai motivációban és a fogyasztási szokásokban

A korosztályi csoportok jelentős különbségeket mutattak a vizsgált vízisport-turisták körében (n=297) a sportmotiváció mértékében (H2), a sportfelszerelésekre fordított költségekben (H5/a) és a klaszterek közötti megoszlásban (H6/b) is. A sportmotivációhoz kapcsolódóan (H2) a vízi sportot űző szabadidősportolók körében (n=282) a legfiatalabbaknál volt a legmagasabb mindhárom belső motiváció típus szintje, mely a kor előrehaladtával szignifikánsan csökkent: a tudás megszerzésére vonatkozó, a tökéletességre való törekvés és az élvezetkeresés belső motivációja is. Továbbá, eredményeink azt is igazolták, hogy a legfiatalabbaknál volt a legalacsonyabb az amotiváció szintje, ami a kor előrehaladtával növekszik (Nagy és mtsai 2024). A tökéletességre törekvés belső motivációjának csökkenését az életkor előrehaladtával Szemes és munkatársai (2016), illetve Modroño és Guillén (2016) is megfigyelték, azonban a másik két belső motivációtípus és az amotiváció csökkenése új eredményt jelent az irodalomhoz képest. A versenysportolókra vonatkozó kutatásunkban (n=42) épp ellentétes tendencia figyelhető meg, a legfiatalabb korcsoportokban (10-19 évesek) szignifikánsan magasabb volt mind az amotiváció, mind a külső szabályozáshoz kötődő sportmotiváció faktor értéke (Szemes és mtsai 2017). Összességében tehát megállapítható, hogy a versenysportolók esetében a legfiatalabbaknál (10-19 évesek) volt leginkább jellemző, hogy külső nyomás hatására (jutalom elérése vagy büntetés elkerülése érdekében) sportolnak. Ezzel szemben, a szabadidősportolóknál épp ellenkező motivációs beállítódást látunk, náluk a fiatalokra jellemző leginkább, hogy belső jutalmak miatt űzik a vízisportot. A fiatalokra szintén jellemző volt, hogy nagyobb összeget költenek a vízisport- felszerelések vásárlására, mint az idősebbek (H5/a, n=297). A két hipotézis eredményeit (H2 és H5/a) összevetve elképzelhető, hogy a sportági tudás elmélyítésére, a fejlődésre, és az élvezet keresésére irányuló belső motiváció elérésének eszköze lehet a sportfelszerelések vásárlása, mivel a vízi sportok űzésének élvezetét és a hatékonyabb tanulást a jó minőségű technikai felszerelések pozitívan befolyásolják. Töröcsik és Csóka (2018) hazai sportfogyasztásra vonatkozó kutatása is megerősíti, hogy a sportturizmus hazai fogyasztói a felsőfokú végzettségű, magas diszkrecionális jövedelemmel rendelkező

fiatalokból kerülnek ki. Vastag (2013) szerint a magyar társadalom „polgári felső” elnevezésű klaszterébe tartoznak azon állampolgárok, akiknek diszkrecionális kiadási preferenciáit az utazás, a sport és a szabadidő jellemzi, tagjainak jelentős része az egyedülálló, gyermek nélküli fiatalok csoportjába tartozik, ők a magyar átlag 3-4-szeresét költik az ehhez kapcsolódó fogyasztási tételekre. Végül, a sportturisztikai klaszterek között is szignifikáns eltérést mutattak a különböző életkori csoportok (H6/b, n=297). Az egyes klaszterekben az életkori csoportok szerinti megoszlások alapján az a tendencia látható, hogy a legfiatalabbakat (18-29 évesek) a társas kapcsolataik javítása (új emberekkel való ismerkedés) és a külső elismerés, a 40-49 éveseket a hétköznapiaktól való elszakadás és a személyes jóllét megtapasztalása, míg az 50 év felettieket leginkább készségeik fejlesztése és a stressz-oldás motiválja jobban. A kapcsolódó szakirodalmak közül Hennigs és Hallmann (2015) a kitesurf és windsurf szabadidősportolók klasztervizsgálata során ezzel épp ellentétes tendenciát találtak az életkori összetételben. A különbség okát a minta összetételében látom indokolhatónak.

A nemi különbségek hatása a flow-élmény észlelésére és a fogyasztási szokásokra

A nemek közötti különbségek a flow-élmény megtapasztalásában (H4/a) és a fogyasztási szokásokban (H5/a) mutattak jelentős eltéréseket (n=297). A flow-élmény „Egybeolvadás” dimenziójában a nők magasabb értéket mutattak, mint a férfiak (Nagy és mtsai 2021). Ezzel szemben Chang (2017) és Sidorová (2015) az extrém sportolók vizsgálatakor a férfiaknál találtak magasabb flow-élményt. Chang (2017) a nemek közötti különbségek okait a szabadidős bevonódás különböző dimenzióival magyarázza, ahol a nőknél az önkifejezéshez és az életstílushoz való kapcsolódás jelenti a motivációt a szabadidős tevékenységekben, ami növeli az esélyt a flow megtapasztalására. Továbbá feltételezhető, hogy az általunk vizsgált vízisport-tevékenységekben a nők érzékenyebbek a flow-élmény minőségi összetevőire, az időérzékelés megváltozására, a környezetről való megfélelkezésre, mint a férfiak (Magyaródi és mtsai 2013). Szintén a nőkre jellemzők nagyobb mértékben, hogy több pénzt költenek a vízisport tanórákra (H5/a). Ezt két tényező is indokolja, egyrészt, hogy a nők kockázatterzékenyebbek, így érthető, hogy többet költenek az általuk rizikósabbnak ítélt sportokhoz kapcsolódó sportok elsajátítására; másrészt a családi prioritások helyett az aktív turizmusban való részvételük egyre nagyobb hangsúlyt kap (Pomfret és Bramwell 2016). A H4/a és a H5/a eredményeit összevetve feltételezhető, hogy a nők esetében az oktatás által kialakuló bevonódás és elköteleződés a készség szint növekedésén keresztül flow-élményt generálhatnak és a nemi különbségek e kapcsolatnak mediátorai (Decloe és mtsai 2009, Havitz és Mannell 2005). A férfiak a vízi

sportok gyakorlására szánt időbeli ráfordításban mutattak magasabb értékeket, amit az irodalom is megerősít (Csapó és Gonda 2019, Terzić és mtsai 2020).

Az iskolai végzettség hatása a flow-élmény észlelésére és a fogyasztási szokásokra

Az iskolai végzettségnek jelentős hatása volt a kutatásban, ugyanis mind a windsurf-közösségben (n=55), mind a vízisport-turisták körében (n=297) befolyásolta a flow-élmény megtapasztalását (H4/c), emellett pedig a sportra fordított anyagi kiadások (bérlés és oktatás) prediktor változója is volt (H5/a, n=297). A windsurf-közösségben (n=55) a magasabb végzettségű windsurf-ösök kevésbé tapasztalták meg a „*Kihívás-készség egyensúlyt*”, mint az alacsonyabb végzettségű résztvevők (Nagy és Kovács 2016). A vízisport-turisták (n=297) mintáján az iskolai végzettség pedig az „*Egybeolvadás a feladattal*” flow dimenzióra volt hatással, ahol a legmagasabb átlagpontszámot a PhD végzettséggel rendelkezők (M=38,6) érték el, míg a legalacsonyabb pontszámot a szakmunkás vagy alapfokú végzettségű résztvevők mutatták (M=36,37). Az eredmények alapján azonban nem figyelhető meg egyértelmű lineáris trend az iskolai végzettség és a flow-élmény kapcsolata között. Ez arra utal, hogy az iskolai végzettség önmagában nem determinálja a flow-élmény intenzitását, és más tényezők is szerepet játszhatnak a flow-érzékenység alakulásában. Az eredmények rámutatnak arra is, hogy a munkahelyi és a szabadidős flow-élmény közötti különbségek árnyaltabb megközelítést igényelnek. Míg korábbi kutatások (Magyaródi és Oláh 2015, Isham és Jackson 2023) szerint a magasabb iskolai végzettség a munkahelyi környezetben kedvez a flow állapot kialakulásának, a szabadidős tevékenységek esetében a társadalmi-gazdasági státusz lehet meghatározóbb tényező. A magasabb társadalmi-gazdasági csoportba tartozás elősegítheti a szabadidő alatti flow-élményeket, mivel a magasabb jövedelem könnyebb hozzáférést biztosít a flow-élményt elősegítő tevékenységekhez. Összességében azonban Isham és Jackson (2023) megállapították, hogy az életkor, a nem, a társadalmi-gazdasági státusz és az iskolai végzettség együttes hatásai csak minimális eltéréseket magyaráznak a felnőttek flow-élményeiben, kiegészítve azzal, hogy az alacsonyabb életszínvonalú országokban erősebb befolyásoló hatással lehet az iskolai végzettség szintje. Az, hogy a vízisport-turisták körében az iskolai végzettség hatása nem mutat konzekvens mintázatot, alátámasztja ezt az elképzelést, és felveti annak szükségességét, hogy a flow-élményt befolyásoló tényezőket összetettebben, többváltozós összefüggések mentén vizsgáljuk. Összességében úgy tűnik, hogy a flow-élmény előnyei elvileg az egész társadalom és a különböző demográfiai csoportok számára elérhetőek.

A magasabb iskolai végzettség emellett a sportoktatásra és az eszközbérlésre fordított anyagi kiadások növekedéséhez is hozzájárult a vízisport-turisták körében (n=297). Ezt Terzić

és munkatársainak (2020) az európai aktív turisták szegmentálására vonatkozó kutatása közvetetten erősíti meg. Azt találták, hogy a legmagasabb iskolai végzettséggel rendelkező csoportokban a környezetbarát szemléletmód és a társadalmi felelősségvállalás kiemelten jellemző (elsősorban a skandináv országokban). Ezt figyelembe véve, a bérlet egy fenntarthatóbb módja lehet a sporteszközök használatának, kevésbé véve igénybe a vízparti infrastruktúrát (Jászberényi és mtsai 2022). Az oktatásra fordított magasabb költségek pedig a tudatosság és a kockázatkerülés szerepét hangsúlyozza ki a magasan kvalifikált csoportokban.

A társas kontextus hatása a flow-élmény észlelésére

A windsurf-ös közösségben a szociális és az oktatási kontextus is tendenciaszerű különbségeket mutatott a flow-élmény megtapasztalásában (H4/d, n=55). A társaktól, oktatóktól származó elismerés és visszajelzés szerepét a vízisport-turisták szegmentációja során feltárt *Szociálisan orientált klaszter* létezése is visszaigazolja (H6/a, n=297), mely kutatásunkban a legnagyobb létszámú szegmens volt (Nagy és mtsai 2021). A windsurf oktatók tanítás közben magasabb szintű „Kihívás-készség egyensúlyt” tapasztaltak, mint azok, akik barátaikkal vagy egyedül gyakorolnak (Nagy és Kovács 2016). Az oktatási helyzetben megtapasztalt „Egyensúly” dimenzió azért eredményezhet magasabb pontszámokat, mivel ilyenkor a *világos célok*, az *egyértelmű visszajelzés* és az *irányítás érzése* sokkal hangsúlyosabb (Magyaródi és mtsai 2013), mint a spontán gyakorlás során. Az oktatás közbeni flow megtapasztalásának jelentőségét a kalandsportok területén Mackenzie és munkatársai (2011) is megerősítik, kiemelve, hogy a cél- és a folyamatorientált szituációkban eltérő gyakorisággal tapasztalhatják meg az oktatók a flow-élményt. A sportolás közbeni és utáni reflexiók tehát jelentősen hozzájárulnak az elköteleződés kialakításához (Dant és Wheaton 2007), mivel a szóbeli reflexiók révén megtörténik a flow-élmények tudatosítása (Ayazlar 2015, Morgan és Coutts 2016). A természeti elemek sokszor váratlanul megváltoztathatják az adott szituáció kihívásait, ami változatos élményeket eredményez, amelyeket érdemes megvitatni a szubkulturális közösségben.

Az önbevalláson alapuló tudásszint hatása a flow-élmény észlelésére

Az önbevallott tudásszint flow-élményre vonatkozó vizsgálatakor (H4/f, n=297) az „Egybeolvadás a feladattal” dimenzió legalacsonyabb szintje a versenyzőknél volt megfigyelhető, míg a kezdő, a középhaladó és a haladó szintű vízisportolók, valamint a vízisport-oktatók hasonló értékeket mutattak (Nagy és mtsai 2021). Ennek okai az „Egybeolvadás” faktor jellemzőinek is tulajdoníthatóak. A rekreációs szinten vízi sportot űző személyek és az oktatók jelentős elkötelezettséggel rendelkeznek, és a magas belső

motivációból fakadóan nagy energiákat fektetnek saját fejlődésükbe, így nagy eséllyel tapasztalják meg a flow-élmény minőségi összetevőit, mint az eltorzult időérzékelést, a feladat teljes figyelem-összpontosítással történő megoldását, miközben megfelelnek a környezetükről (Diaz 2011, Magyaródi és mtsai 2013). Ha figyelembe vesszük azt, hogy a versenyzők cselekedeteit külső tényezők is motiválják, akkor a náluk talált alacsonyabb flow értékeket a Poulsen és munkatársai (2006) által kidolgozott *Rakéta Motiváció Modellben* bemutatott különböző bevonódási szakaszok is magyarázzák. Mackenzie és munkatársai (2011) a folyón-szörfözés esetében szintén azt találták, hogy az oktatók és a (kezdő) tanulók között nincs jelentős különbség a flow-élmény szintjében, a flow-élmény megtapasztalásának gyakorisága és minősége inkább az adott szituáció folyamat- vagy célorientált természetéhez, vagyis a kihívás-készség arányához kötődött. Mindkét csoportnál a paratelikus állapotban (amikor a készségek meghaladták a kihívásokat) volt gyakoribb a flow-élmény. A kezdők közepes vagy magas flow-t és pihentető érzést éltek át, az oktatók pedig gyakoribb flow-észleléshez kötötték. Ellenben, a telikus állapotokban (amikor a kihívások meghaladták a készségeiket) ritkább, de emlékezetesebb flow-élményben volt részük. Ez megmagyarázza, hogy a versenyzők esetében, ahol a célorientált (telikus) állapot jellemzőbb, ritkábban jön létre az „Egybeolvadás” érzése. A szabadidős tevékenységek során különösen fontos, hogy a mikro-flow (alacsony KKE) és az ún. mély-flow (magas KKE) élményeket külön vizsgáljuk az eltérő tudásszintű résztvevőknél (Heo és mtsai 2010); továbbá, hogy a KKE egyensúlyi állapotának flow-élményre való pozitív hatását fenntartásokkal kezeljük (Løvoll és Vittersø 2014).

A sportbeli célok hatása a flow-élmény észlelésére és a fogyasztási szokásokra

A vízisportban kitűzött célok a windsurf-ös közösségben a flow-élmény „Egybeolvadás a feladattal” faktorára voltak hatással (H4/g, n=55), továbbá a vízisport-turisták esetében befolyásolták az időbeli ráfordításokat (H5/b, n=297). A windsurf-közösségben azok, akiknek a sportág gyakorlásának célja az *élvezet keresése*, a *barátok tanítása* és az *önfejlesztés* volt, jelentősen magasabb pontszámot értek el az „Egybeolvadás a feladattal” flow dimenzióban, mint azok, akik *hazai vagy nemzetközi versenyekre* készülnek (Nagy és Kovács 2016). Ezt az eredményt a szakirodalom is alátámasztja (Morgan és Coutts 2016, Modroño és Guillén 2016, Wheaton 2004), továbbá a sportbeli célokhoz tartozó eltérő flow értékeket a szelfdeterminációs kontinuum belső és külső motivációs stádiumaihoz való szoros kapcsolódásuk is magyarázza (Deci és Ryan 2000, Poulsen és mtsai 2006). A vízisport-turisták körében a sportbeli célok pedig a sportág üzésének gyakoriságát (időbeli ráfordításokat) befolyásolták (Nagy és mtsai 2021). Az eredmények alapján a *nemzetközi versenyeken indulók*, valamint az *önfejlesztést* célul

kitűzők az időjárástól függően folyamatosan gyakorolnak. Itt érdemes megemlíteni, hogy bár a versenyzők a céljaik elérése érdekében folyamatosan gyakorolnak, a flow állapot náluk mégis sokkal kevésbé meg tapasztalható, mint a szabadidő sportolók esetében (H4/f, H4/g). A szabadidősportolók esetében az *önfejlesztést célul kitűzőket* a sportot az *élvezet keresése* okán gyakorlók követik. Hennigs és Hallmann (2015) is kiemelik, hogy a szórakozás mellett, a fejlődés és a képességek tökéletesítése, vagyis az *önfejlesztés* a legfontosabb motiváció a kalandsportok (kitesurf és windsurf) gyakorlói számára, ami Buckley (2012) szerint a természeti környezet (vagyis a kihívás mértékének) megváltoztatására is sarkallja a résztvevőket, ezáltal teremtve keresletet a kalandturizmusra.

A flow-élmény hatása a fogyasztási szokásokra

Eredményeink (Nagy és mtsai 2021) azt igazolták, hogy a magasabb „*Egybeolvadás a feladattal*” flow faktor értékek magasabb anyagi ráfordításokkal jártak a sport tanórák esetében (H5/c, n=297). A flow-élmény hatását a turisztikai fogyasztói magatartásra több kutató is megerősíti, azonban a sportturizmus területén még feltáratlan a terület vizsgálata. Nam és Kwon (2016) a vízi sportok gyakorlói körében megfigyelte, hogy a flow-élmény átélése és a technikai készségek fejlesztése pozitív hatással van a gazdasági ráfordításokra. A turisták által átélt flow-élmény hozzájárulhat továbbá a felelős környezeti magatartás (Finger 1994), az ügyfél elégedettség (Wu és Liang 2011), a desztináció iránti lojalitás (Tung és Ritchie 2011), valamint a turisztikai célú tartózkodási idő (Fansurya és mtsai 2024) növeléséhez.

Fogyasztói szegmensek kialakítása a vízisport-turizmus területén

A klaszterelemzés egyedi fogyasztói szegmenseket tárt fel a sport-és turisztikai motivációk alapján a vízisport-turizmus területén (H6/a). Eredményeink (Nagy és mtsai 2021). összhangban vannak azon korábbi tanulmányokkal, amelyek a motivációalapú szegmentációs megközelítést alkalmazták az aktív turizmus területén (Hallmann és mtsai 2012, Hennigs és Hallmann 2015, Hungenberg és mtsai 2016). A klaszterelemzés négy szegmenst mutatott ki. A „*Sportorientált*” szegmens (n=53) általánosságban úgy vélekedik, hogy a vízi sportok gyakorlásának legfőbb előnye a sportban szerzett készségek áttöltése a kihívást jelentő élethelyzetekre. Fő utazási motivációjuk a stresszes környezetből való menekülés. Így kijelenthető, hogy e a csoport tagjaitól várható leginkább, hogy kilépjenek a komfortzónájukból készségeik tökéletesítésére és a stressz-oldásra törekedve. A „*Minőségi szabadidő*” faktor, mint utazási motiváció különösen fontos volt a fogyasztói szegmensek megkülönböztetésében. A legkisebb szegmens, a „*Szabadidőt ignorálók*” (n=45) tagjainak körében a „*Minőségi*

szabadidő” eltöltés a minta átlagához képest sokkal kevésbé volt fontos, míg a „*Szabadidő-orientált*” szegmensben (n=81) csak ez a faktor mutatott mérsékelten pozitív értéket. Ez a faktor egyaránt tartalmazott a külső motivációhoz (rutinszerű személyes környezetből való menekülés) és a belső motivációhoz tartozó elemeket is („*Személyes jutalmak keresése*” faktor, „*Önálló felfedezés*” item), de mindkét esetben a személyes jóllét javítása a fő motiváció (Iso-Ahola 1982), az interperszonális kapcsolatok fejlesztése számukra nem volt fontos. Velük szemben, a „*Szociálisan orientált*” szegmens (n=118) fő utazási motivációja és a kívánt úti cél kiválasztásának alapja az „*Új emberekkel való találkozás*” volt, míg a sportolás motivációját a mások általi „*Elismerés*” jellemzi. Ez nemcsak a mintán belül volt a legnagyobb csoport, hanem a kapcsolódó tanulmányokhoz képest is új egy új szegmens, akik számára az interperszonális kapcsolatok kiépítése és a sportolás során a társaktól kapott pozitív visszajelzések is fontosak.

Fogyasztói szegmensek kialakítása a közösségi gazdaság területén

A sportturizmus területén a fogyasztókat a *pszichografikus szegmentáció* (résztevők jellemző tevékenységei, érdeklődési köre, véleménye, értékei) alapján osztottam kisebb, homogén csoportokra, mert ezek a változók fedik le leginkább a sportturisztikai termékhez kötődő elsődleges motivációjukat. A közösségi gazdaság területén pedig a *magatartás szerinti* szegmentációt választottam a fogyasztók megkülönböztetésére, mely a fogyasztók adott szolgáltatással, termékkel kapcsolatos múltbeli, jelenlegi, vagy jövőbeli viselkedésének elemzésére irányul (Raffai 2017). A sportturisztikai szegmentáció során a szakirodalomhoz képest új klaszter megkülönböztetésében az interperszonális kapcsolatoknak kiemelt szerepe volt. Az egyéb turisztikai közegekben létrejövő élményszerzés során is kiemelt jelentősége lehet a társas kapcsolatok kialakításának (Iso-Ahola 1982). Így az interperszonális bizalom szerinti különbségek vizsgálata a közösségi gazdaság üzleti modelljében releváns információt adhat a fogyasztók preferenciáiról (Tussyadiah 2015). Annak ellenére, hogy a globális turizmusban egyre felerősödni látszik a bizalmatlanság az úti célok biztonságában (Kővári és Zimányi 2011), az utazók számára mégis egyre népszerűbbek a helyi lakossággal kialakítható bizalomra épülő szolgáltatások (Melián-González és mtsai 2019). Kutatásunkban (Nagy és mtsai 2019) a 3-5 csillagos szállodát preferáló csoport kisebb hajlandóságot mutatott a helyi közösséggel való érintkezésre, míg a couchsurfing-et, a hostel-t és az Airbnb-t preferálók voltak a legnyitottabbak irántuk (H7). A megosztás gazdaságban való részvételben a hoteleket preferáló csoport átlag alatti, míg a couchsurfing-et, a hostel-t és az Airbnb-t választók átlag feletti értékeket mutattak. Látható tehát, hogy a fogyasztók preferenciáinak megkülönböztetésére alkalmas lehet az interperszonális bizalom szintje (Kántor 2017).

6. Saját publikációk jegyzéke

A disszertációhoz kapcsolódó közlemények

- Bánhidi M, Nagy K, Lacza Gy. Health benefits of sport touristic activities. In: Bánhidi M, Moghimehfar F (szerk.), International Perspectives in Sport Tourism Management. Taylor and Francis, London, 2024: 198–204.
- Nagy K, Bánhidi M, Tóth L. (2024) Vízi sportturisták sportmotivációjának változása az életkor előrehaladtával a szabadidősport területén. Recreation, 14(1): 33–40.
- Nagy K, Bánhidi M. Egy balatoni vízisport központ működési környezetének vizsgálata. Nemes A, Laczkó T. (szerk.), Sport- és egészségturizmus a gyakorlatban: jó gyakorlatok a hazai és nemzetközi turizmus területén. Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar, Pécs, 2015: 105–123.
- Nagy K, Kovács A, Bánhidi M, Kovács E. (2019) A bizalom szerepe a közösségi gazdaság és a couchsurfing megítélésében. Tér-Gazdaság-Ember, 7(2-3): 311–338.
- Nagy K, Kovács E. Testing the flow state questionnaire among Hungarian windsurfers. Gál A, Kosiewicz J, Sterbenz T. (szerk.), Sport and social sciences with reflection on practice. Warsaw: AWF-ISSSS, 2016: 93–116.
- Nagy K, Tóth K, Gyömbér N, Tóth L, Bánhidi M. (2021) Motives underlying water sport tourist behaviour: a segmentation approach. World Leisure Journal, 63(1): 109–127.
- Szemes Á, Víg P, Nagy K, Géczi G, Sipos K, Tóth L. (2017) Age-related differences in motivational climate and extrinsic-intrinsic motivational factors among members of the Hungarian national wrestling teams. Cognition Brain Behaviour: An Interdisciplinary Journal, 21(4): 293–306.

A disszertációtól független közlemények

- Bánhidi M, Dobay B, Szalóki R, Nagy K. Olympic values at the european youth olympic festival in Hungary. In: Šimonek J, Dobay B. (szerk.), Sport science in motion: Proceedings from the scientific conference, Szlovákia, Komárom, Selye János Egyetem, 2019: 54–67.
- Lacza Gy, Nagy K. (2011) A rekreációs szakemberek iránti kereslet a hazai munkaerőpiacon az üzleti szektorban 2009-2010 között: Alkalmi munka - közepes megbecsültség. Rekreacio.eu 1(4): 18–23.
- Nagy K. Városmárkázás, imázsteremtés, pozicionálás – egy Balaton-parti üdülőváros útkeresése. In: Darabos F, Ivancsóné Horváth Zs. (szerk.), Turizmus határok nélkül. VII. Nemzetközi Turizmus Konferencia 2015: Tanulmányok, Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron, 2015: 308–325.